

IVAN BOŽIĆ, DUBROVNIK I TURSKA U XIV I XV VEKU.

Izd. SAN, Beograd 1952, str. 394.

Specijalnu monografiju o dubrovačko-turskim odnosima napisao je svojedobno L. Vojnović (Dubrovnik i Osmansko carstvo, Beograd 1898). Međutim, kako je ta knjiga bila samo »pokušaj vrlo fragmentarne prirode« — kako kaže sam pisac — a osim toga je bremenita ideologijom koju je autor tada zastupao, ona je danas u mnogočemu ne samo ideološki nego i stvarno zastarjela.

U novije vrijeme pojavila se s toga područja opsežna rasprava I. Božića, Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku. Autor je to pitanje pokušao obraditi u skladu sa stupnjem naše današnje historijske nauke. »Potpun, iscrpan i, koliko je to moguće, tačan prikaz najstarijih tursko-dubrovačkih odnosa — kaže on — niko nije dao. Zato ja pokušavam da to učinim u ovom radu.« (VIII) Knjigu je podijelio na 19 poglavlja. Prvi dio, da ga tako nazovemo, obuhvaća 12 pogl. i ide od najstarijih veza Dubrovčana s Turcima iz 2. pol. XIV. st. do konačnog učvršćenja Turaka na granici Republike, t. j. do pada Hercegovine 1482. Tu je autor donio mnoštvo novih arhivskih podataka i to je razdoblje detaljno obradio u svima njegovim fazama.

Dubrovnik se ispočetka borio protiv Turaka isto onako, kako su se borile i druge zemlje u njegovu bližem i daljem susjedstvu. U toj borbi bio je na strani srednjoevropskih koalicija. Prema autorovu mišljenju naprotiv — iznosim ga u bitnim crtama — Dubrovnik je svoju sudbinu usko vezao uz srpsku despotovinu. Kad despotovina pada prvi put pod Turke 1439, Turci pojačavaju pritisak, i Dubrovčani su prisiljeni plaćati danak. Kad se despotovina obnavlja, Dubrovčani su prema Turcima smjeliji, prekidaju s njima službene odnose i ne plaćaju im više danak. To imaju, prema autoru, zahvaliti despotu Đurđu Brankoviću. »Okružen Dubrovčanima kao najbližim saradnicima, despot se zauzeo za dubrovačke trgovce i izdejstvovao na Porti obećanje da će im se dozvoliti trgovina u Turskoj, a dubrovačka vlada osloboditi obaveza koje je 1442 g. dala sultanu.« (106) Prilike se opet mijenjaju, kad Turci jače pritisnu despotovinu, Dubrovčani priznaju uoči pada despotovine 1458 tursku vlast i obvezuju se na redovito plaćanje harača. »Od te godine Republika je redovno plaćala sultanu tribut...« (157). Poslije pada despotovine 1459 i Bosne 1463 sve do 1471, Turci povećavaju harač. Napokon, padom Novog 1482 definitivno se učvršćuju na dubrovačkim granicama, i Dubrovnik se sada potpuno priklanja Turcima. Autor to ovako formulira: »... Dubrovačku republiku sultan je smatrao za deo svoje teritorije koji uživa posebne povlastice i autonomiju... Već je dalekoj prošlosti pripadalo vreme kada su Dubrovčani samo želeli da ih ugarski kralj unese u svaki mir i svako primirje s Turcima kao deo svoje države. Oni su se sada nalazili sami prema Turcima i odnose prema njima sređivali svojim sredstvima: kako novcem i poklonima tako i diplomatskom veštinom svojih poklisara.« (215) Iznosi zatim nove poglede na odnose Dubrovnika prema ugarsko-hrvatskom kralju. »Mada se obično uzima da je Dubrovačka Republika priznala vrhovnu vlast sultana tek 1526 g., kada je na Mohaču razbijena ugarska vojska, ona je u stvari već sada održavala samo formalne veze sa ugarskim kraljem. Odnosi Dubrovnika prema Porti bili su utvrđeni u ovom, mnogo ranijem periodu. Godina 1526 tu u osnovi nije ništa promenila. Ako treba da se govori o nekom prelomu u tursko-dubrovačkim odnosima, onda taj prelom treba shvatiti kao postepen proces od kraja 1458 do prvih godina posle pada posljednjeg hercegovog uporišta — grada Novog U tom razdoblju u osnovi su fiksirani i politički i pravni i trgovački principi tih odnosa. Tako utvrđeni, ostali su u glavnim linijama nepromenjeni do kraja Dubrovačke Republike.« (217)

Na te autorove postavke iznijet ćemo nekoliko primjedbi. Vrlo je nategnuto i stoga netočno tvrditi, da je Dubrovnik u svojim odnosima prema Turcima bio isključivo vezan uz sudbinu despotovine. Čitava problematika nadiranja Turaka na Balkan tako je međunarodno složena, da je neki put teško dati nekom narodu ili zemlji izrazitiji prioritet pred drugima. To je ovisilo o konkretnoj međunarodnoj situaciji. Dubrovnik je u prvoj polovici XV. st. angažiran na strani Ugarske i njenih saveznika u borbi protiv Turaka. Pa i sama sudbina despotovine u polovici XV. st. uvjetovana je, pored pada Bizanta, uspjesima i neuspjesima srednjoevropskih koalicija. Kad te evropske, t. zv. kršćanske, države doživljavaju jake poraze (Varna, Kosovo), tada je i sudbina despotovine određena. Dubrovnik, koji je zbog svoje trgovine bio zainteresiran za samostalnost despotovine, isto tako je bio zainteresiran za samostalnost i drugih naših balkanskih država, pa čak i Ugarske; zato je bio i u političkom pogledu za samostalnost despotovine, a još odlučnije i za prevagu Srednje Evrope. Njegov odnos prema Turcima bio je stoga uvjetovan općom srednjoevropskom situacijom, a ne sudbinom male i slabe despotovine, koja je u polovici XV. st. životarila na rubu borbe između Zapada i Turaka i u toj borbi — zbog svojih unutrašnjih razmirica — igrala podređenu ulogu.

U prilog mišljenju, da se taj problem ne smije promatrati samo kroz shemu odnosa Srbija—Turska i Turska—Dubrovnik, iznijet ću nekoliko argumenata. Neke od njih iznio je ustvari i sam autor, ali ih je zamaglio svojom osnovnom tezom.

Bazelski je kocil izdao Dubrovčanima 23. XII. 1433 glasoviti *Privilegium navigationis ad Partes Orientis*, t. j. povlasticu da mogu slobodno trgovati s »nevjernih zemljama. U dobivanju toga privilegija nije despotovina imala udjela.

Kadgod je ugarsko-hrvatski vladar sklapao mir s Turcima u XV. st., Dubrovčani su izračito zahtijevali, da ih u njega unese kao dio ugarsko-hrvatske države.

God. 1441 jesu Dubrovčani prvi, koji uopće iznose suhozemni i pomorski plan o zajedničkoj akciji radi udaljavanja Turaka s Balkana. (Od novije literature usp. B. Krekić, Učešće Dubrovnika u ratovima protiv Turaka 1443 i 1444 g., *Zbornik radova Vizant. Inst.* 2, str. 145—158).

Dubrovčani se i poslije pada despotovine spontano pridružuju pohodima protiv Turaka. Dovoljno je spomenuti njihovo učešće u pripremama za velik pohod, koji je 1464 organizirao Pio II. Učinili su to usprkos tome, što su im Turci, poslije pada Bosne 1463, bili upravo »ante portas«.

Čak i poslije pada Hercegovine i konačnoga turskog učvršćenja na njihovoj granici, oni i dalje usko surađuju s ugarsko-hrvatskim kraljem. Preko Senja obavještavaju ga detaljno o prilikama u Turskoj (usp. *Gelcich—Thallóczy, Diplomatarium ragusanum*; str. 654 i d., str. 819 i d.; Radonić, *Dubrovačka akta i povelje I/2*, str. 779 i d., II/1 str. 63 i d.; Šišić, *Rukovet spomenika . . ., Starine XXXVIII*, str. 72). Ne znam zašto je autor propustio iznijeti sadržaj tih izvještaja, kad i oni razjašnjaju dubrovačko-turske odnose.

Iznijet ću još nekoliko podataka iz objelodanjene građe za posljednje desetljeće XV. st., koje autor nije uzeo u obzir. Budući da on nije donio detaljnih arhivskih podataka za posljednja desetljeća XV. st. (a rasprava prema naslovu obuhvaća cijelo XV. st.), vjerojatno je ostalo još arhivskih podataka za to razdoblje, koje bi trebalo upoznati.

Dubrovčani se još pri kraju XV. i početkom XVI. st. priznaju dijelom ugarsko-hrvatske krune (»ut regni membrum«, *Dipl. Rag.* 639, 640, 645; »fedelissima città, como degno et honorevol membro de la sacra corona«, *ib.* 664, Radonić II/1, str. 49).

Vladislav II. je 1492 vodio pregovore o miru s Turcima. O tome obavještava 5. VII. Dubrovčane i piše im, da mir nije sklopio, jer su Turci zahtijevali, da se Dubrovnik ne uključi u mir, a on na to nije htio pristati. Obćaje im, da ih ne će ni ubuduće zaboraviti (*Hoc autem pro explorato habeatis, nunquam et in nullo casu atque euentu rerum vos deseremus, sed fidei et fideitatis atque constancie et integritatis vestre rationem semper summus habituri, et bene valet, beneque de nobis sperate*; Radonić I/2, str. 781). U idućem mjesecu opet piše Dubrovčanima, da će ih braniti (si forte alio suscepto consilio signa contra vos adhuc verteret, modo subito significandum curetis; scitote vires nostras defensionis vestre presto semper esse futuras), a da nije htio pristati, da se Dubrovnik pripoji Turskoj (*Nos vero conditionem hanc, prout eciam prius significauimus, ex huiuscemodi pacis induciis aut secludere aut a ceteris membris huius corone seiungere nullo modo voluimus, quibus cum duri visi fuissetus re infecta a nobis redierunt*; ib. 782—783. O tim neuspjelim pregovorima usp. Fessler-Klein, *Geschichte von Ungarn III*, str. 248/9; Smičiklas, *Poviest Hrvatska I*, str. 674).

U instrukciji, koju je Republika dala poslanicima za kralja Vladislava 13. IV. 1493 (*Dipl. Rag. 646*; Radonić I/2, str. 786), ona i dalje insistira na tome, da ih kralj prilikom pregovora o miru s Turcima uključi u mir kao dio svoje države. Samo su nadodali — iz opreza — da to kralj tako izvede, kao da to nisu oni zahtijevali, nego da je to njegova volja.

Kad je Karlo VIII. g. 1494 provalio u Italiju i time otpočeo borbu za tu zemlju, Dubrovčani javljaju 30. I. 1495 (Radonić I/2, str. 804/5) Vladislavu o uspjesima francuskoga kralja. U svome, upravo patetičnom pismu izražavaju nadu, da je došlo vrijeme, kada treba »ad fedum jugum paganorum a cervicibus nostris excutendum...« (ibidem). Predlažu mu, dakle, da se udruži s Karlom i da zajedno napadnu Turke, koji su sada ispunjeni strahom. Iz te zajedničke akcije »celi videantur de ipsis Turcis palmas certam, triumphumque gloriosum Christianis polliceri« (ibidem). Od te zajedničke akcije ovisi, pišu oni, i njihov život (*vita salutem nostram pendere certum est*).

Prema tome, Dubrovčani su još pri kraju XV. i početkom XVI. st. smatrali svoju republiku dijelom ugarsko-hrvatske političke zajednice i zahtijevali, da ih se kao takve tretira u međunarodnim odnosima. To znači, da veza između njih nije bila samo formalna. Slabljenje ugarsko-dubrovačkih političkih veza počinje tek u XVI. st., točnije poslije smrti Vladislava II. 1516, t. j. više od pola stoljeća kasnije nego što autor tvrdi. To mišljenje zastupaju uostalom, i Engel (Engel-Stojanović, *Povijest dubrovačke republike*, str. 118) i Jireček (*Pregled dubrovačke historije*, str. 12, u M. Rešetar, *Dubrovačka numizmatika I*, 1924). Slabljenje tih odnosa uvjetovano je također općom međunarodnom situacijom. U to vrijeme počinje izrazitija borba Turaka i Habsburgovaca za Ugarsku, i to zbog toga, što je politička zajednica ugarske krune počela gubiti svoje povijesno opravdanje, postajala anahronizam i 1526 se formalno i raspala. Mjesto nje pojavila se nova zajednica sa svojim historijskim zadacima i opravdanjem. Hrvatska se tom prilikom priklonila jednom od partnera u toj borbi — Habsburgovcima, a Dubrovnik drugom — Turcima. Zato ta godina ima svoje opravdanje u periodizaciji i hrvatske i dubrovačke povijesti. Put do te promjene utirao se bez sumnje još prije. Ona je rezultat prethodnog razvoja događaja. Trebao je nadoći samo momenat, koji će kvantitativno gomilanje dovesti do kvalitativne promjene, a to je bila upravo bitka na Mohaću. Kvantitativno gomilanje u tom slučaju opaža se u orijentiranju pojedinih hrvatskih velikaša prema

Habsburgovcima u XV. i XVI. st., u isto vrijeme, kad se i Dubrovčani u većoj mjeri počinju orijentirati prema Turcima. To je posebno orijentiranje Dubrovnika samo dio opće situacije unutar srednjoevropskoga povijesnog zbivanja.

Dokumenat od 30. I. 1495 pokazuje pravo lice dubrovačke vlastele. Oni se nisu pomirili sa stanjem u zaleđu ni do kraja XV. st., daleko poslije pada despotovine. Oni se boje turske okupacije, jer njome gube vladajuću poziciju i imutak, pa se izjednačuju s ostalom rajom na pokorenom Balkanu. Zato žarko apeliraju na kršćanstvo u svojoj nevolji. I u tom slučaju, dakle, treba korigirati autora, koji tvrdi u vezi s događajima 1465 i 1471: »Neposredno pritisnuti sa svih strana, oni nisu više ni mogli ni smeli da ulaze ma u kakve kombinacije zapadnih sila...« (187)

Nekoliko daljih zamjerki. Nezgodno je, što autor, prikazujući bitke protiv Turaka (Nikopolje, Sofija, Niš, Varna, Kosovo, prva i druga opsada Beograda), ne spominje nigdje hrvatskih vojnika, kao da oni u njima nisu nikada i nigdje sudjelovali; on isključivo govori o Ugrima, Madarima, Ugarskoj. Nije potrebno uzeti specijalne monografije o tim bitkama, kao na pr. Šišićevu o Nikopolju, niti konzultirati čak ugarske kroničare, na pr. Thwrocza i Ranzanija (ed. Schwandtner I, str. 246, 256/7, 384). Dovoljno je prolistati najobičnije udžbenike hrvatske povijesti, od Smičiklase preko Klaića do Šišića, da se vidi uloga hrvatskih vojnika i banova, koji su po tim bojištima ginuli indirektno i direktno za slobodu Srbije i sigurnost Dubrovnika, a često i zajedno sa samim Srbima (druga opsada Beograda 1456). Sama obnova despotovine 1444 rezultat je pobjeda kod Sofije i Niša 1443; u tim borbama sudjelovali su i Hrvati (Klaić, II/2 str. 190). Kad pouzdano znamo, koji su sve narodi sudjelovali u pojedinim bitkama, trebalo bi ih barem po imenu spomenuti. Pri tom ne odlučuje nimalo okolnost, što je pojedini narod članom jedne državne zajednice feudalnog tipa, unutar koje on ima određeni državno-pravni položaj (dakako, opet feudalnog tipa). Kako bi izgledalo, kad bismo povijest Dalmacije za vrijeme mletačke vladavine od 1409—1797 jednostavno uključili u povijest Venecije, a njezine stanovnike prozvali Mlečanima? Naravno, da bi to bio apsurd.

Autor, osim toga, izraze Sclavus, Sclavonia redovito — znači, da ima rijetkih izuzetaka — prevodi: Srbin, Srbija. Navodim samo jedan primjer radi ilustracije: »... Veliko veće sredinom 1385 g. dozvolilo sopstvenicima zemlje na teritoriji koju je Dubrovnik dobio od cara Uroša da mogu na svoja imanja dovoditi samo seljake koji dolaze spolja, »rusticos et collonos forinsecos«, s tim da Srbi prethodno, »po starom običaju«, provedu u gradu godinu dana. Bilo je među doseljenicima i ljudi iz Srbije...« (8). Međutim, odluka Velikog vijeća glasi: »... de quibus rusticis forinsecis si aliqui forent Slavi...«. Tada je dubrovačkim zaleđem vladao bosanski kralj Tvrtko, a u Dubrovnik i njegovu okolicu dolazili su i tada kao i inače u Srednjem vijeku ljudi kao radna snaga i iz drugih naših krajeva (Senj, Zadar, Šibenik, Trogir, Split, Neretva, Kotor, Bar, dalmatinski i primorski otoci i t. d.).

Autor je mogao barem u kakvoj bilješci navesti, da izraz Sclavonia u dubrovačkim dokumentima za odnose s Turcima može označivati (i označuje) bilo koju drugu našu pokrajinu, a ne samo jednu određenu. Sclavonia i Servia nisu uvijek sinonimi, pa Sclavonia ima često širi pojmovi opseg. Na pr., u izrazima »de partibus Bossine, Rascie, Zente, Sclauonie« (str. 90 kod Božića), »de Schiavonia, Servia, Strebreniza« (96 ib.); »qui devront partir le 16, et défendet le commerce avec la Bosnie, l'Esclavonie et la Serbie« (Iorga, Notes et extraits... II, 378; Esclavonie=Sclavonia, kod Jorge); u izrazu »in lo banato de Slovigna« (Iorga II, 337) označuje hrvatsku zemlju, u izrazima »Sclauoniae banus (Radonić I/2, str. 560 i d.) i »Sclauoniae dispo-

tus« (idem I/1, str. 323 i d.) označuje jedamput hrvatsku zemlju, a drugi put srpsku. Te su stvari inače općenito poznate, ali se čini da je potrebno uvijek iznova na njih podsjećati. Napominjem, da G. Čremošnik u raspravi »Postanak i razvoj srpske ili hrvatske kancelarije u Dubrovniku« (Anali I Hist. Instituta JAZU, Dubrovnik) pridjev *sclavicus* redovito ispravno prevodi »hrvatski ili srpski« odnosno »srpski ili hrvatski«.

Nije uvjerljiva autorova tvrdnja, da je Dubrovnik priznao tursku vlast 1485 samo zato, što su Dubrovčani počeli otada redovito plaćati sultanu određeni tribut. Plaćanje tributa ne uključuje istodobno i priznavanje vlasti nad sobom. U ugovoru o plaćanju tributa (harača) nema riječi o priznanju suvereniteta. U ugovoru se sultan, između ostalog, obvezuje da ne će ni on (»che nessuno faccia guerra ne io...«) ni njegovi službenici napadati dubrovački teritorij. Zabranjuje svojim ljudima praviti štetu dubrovačkim trgovcima i teritoriju (usp. tekst ugovora kod Č. Truhelke u GZM 1911, str. 16—17). Nema govora o nekoj vrhovnoj sultanovoj zaštiti dubrovačkog teritorija. To se tada nije ni moglo juridički staviti u ugovor, jer je suverenitet pripadao ugarsko-hrvatskom kralju. Činjenica je, da ni 1526 nema isprave, kojom Dubrovčani priznaju turski suverenitet, nego se to izvodi po tome, što ne plaćaju više tribut ugarsko-hrvatskim kraljevima. To se dogodilo nekako *via facti*. Dubrovčani su znali istodobno plaćati različite tribute vladarima i vlasteli iz zaleđa, kojih političku vlast nad sobom nisu priznavali (usp. M. Dinić, Dubrovački tributi, Glas SKA 86, i V. Foretić, Ugovor Dubrovnika . . ., Rad JAZU 283).

Lokalitet, spomenut na str. 191 kao Zelena Ploča, vjerojatno je tiskarska pogreška, jer takav lokalitet ne postoji iznad Dubrovnika. Radi se o Željeznoj Ploči kod Brgata.

U drugom dijelu (gl. XIII—XIX) autor obrađuje dubrovačko-turske trgovačke odnose. Po njegovu mišljenju, dubrovački privilegiji u Turskoj bili su povoljniji od florentinskih iz 1500. U rješavanju pravnih sporova između Dubrovčana i Turaka, Dubrovčani su osigurali stanovitu pravnu sigurnost i autonomni položaj. Normalizacija u trgovačkim odnosima nastupila je 1485, kad je sklopljen poznati trgovački sporazum, s kojim se suglasio i sultan. Sporazum je, prema autoru (264), sklopljen krajem juna 1485, a ne krajem marta 1490, kako se dosada držalo. Neka trgovačka središta izgubila su svoj prijašnji značaj (Prača, Srebrnica, Visoko, Novo Brdo i dr.), a »u Srbiji su raniji rudarski i trgovački centri uglavnom izgubili značaj za Dubrovčane« (285).

Nije točan autorov podatak o porijeklu dubrovačkih Antunina (članovi bratovštine Antunina). On, naime, kaže: »... u godinama turskih provala ... mnogi Srbi trgovci napuštali su svoje gradove... Dosta ih je došlo i u Dubrovnik... Upravo iz njihovih redova stvoren je docnije u Dubrovniku veći deo povlašćenog sloja dubrovačkih građana — Antunina — koji su, pored vlastele, imali najviši društveni i ekonomski položaj u gradu.« (289) Treba, međutim, napomenuti, da unutar samih Antunina — koji su bili heterogenog etničkog sastava — srpski trgovci, čak ako im pribrojimo i trgovce iz Bosne i Hercegovine, nisu sačinjavali njihov veći dio. Od stotinu rodova, koji su bli članovi Antunina, bilo ih je svega 36 (prema proračunu istog autora u Ist. glasniku, br. 1, 1949, str. 60—61). Ako pak uzmemo, da je antuninskih porodica bilo 116 (J. T. u reviji Dubrovnik, 1929, br. 4—5, str. 164), onda je razmjer još veći. K tome treba dodati, da je među trgovcima u Srbiji bila većina stranaca — Grci, Mađari, Turci (Božić, Dubrovnik i Turska, str. 70).

Autor stoji na stanovištu, da je turska vlast u našim krajevima značila opće privredno nazadovanje. On kaže, da je »s turskom vlašću i na teritoriju srpskih oblasti, pored toga što se ponegdje može govoriti i o nekoj promeni koja izolovano uzeta znači i napredak, kao naprimer pretvaranje radne rente u produktnu, zastavljen privredni razvitak ili, tačnije, izbačen iz svog normalnog koloseka«, da su »proizvodne snage, u celini uzete, bile ne samo smanjene već u opštem opadanju« (249); da su »ranije napredni krajevi i zbog ratnog pustošenja i još više zbog zaostalosti turskog društvenog sistema osiromašili i izgubili od nekadašnje privredne aktivnosti...« (314).

Od tog stanovišta razlikuju se dijametralno u novije vrijeme pogledi B. Hrabaka. »Tvrđnja o prirodnoj privredi koja je bila zatvorena i koja pod Turcima, u celom periodu njihove vlasti nije pokazivala znake ka proizvodnji jednog višeg razvojnog stupnja, ostaje priča predarhivskog rada na ovoj problematici« (Ist. glasnik, 1951, 1—2, str. 11). »Turci nisu presekli dotadašnji privredni život domaćeg življa... Sva ona učmalost i nerazvijenost privrede u zemljama pod Turcima kasnijeg je datuma« (Ogledi 1953, str. 61; cit. prema ocjeni u HZ VI, str. 135). Uzdržljivost prema ekonomskim posljedicama dolaska Turaka izražava i J. Tadić (Kosov Zbornik, 1952-53, str. 556).

Autor dalje govori o Dubrovčanima, koji su bili u turskoj službi kao zakupci carina i rudnika, pa su pojedinci prelazili i na islam. U Dubrovniku je bio centar za otkupljivanje, vraćanje i zamjenu kršćanskih s turskim zarobljenicima.

U posljednjem poglavlju autor proučava položaj Republike prema Porti. Republika je ispunjavala obaveze primljene ugovorima i tako sačuvala punu autonomiju. U tom reguliranju međusobnih odnosa autor vidi rješenje pitanja, zašto Turci nisu osvojili Dubrovnik. Smatramo, da tome tumačenju treba dodati i stalno opominjanje ugarsko-hrvatskih vladara upućeno Turcima, da ne zauzimaju Dubrovnik.

Dubrovnik je, nesumnjivo, bio periferna zemlja, a naleti Turaka poslije smrti Mehmeda II. bili su usmjereni u pravcu Srednje Evrope. Tako je Dubrovnik ostao »prozor kroz koji se mogla održavati najživlja trgovačka veza sa Zapadnom Evropom« (344), pa je Porti više odgovarao takav slobodni teritorij negoli uključen u Carstvo. S time autor i završava svoje djelo.

Knjiga »Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku« znači bez sumnje doprinos našoj historiografiji. Autor je ne samo u mnogočemu korigirao i nadopunio spomenutu Vojnovićevu knjigu, nego je u nekim stvarima nadmašio i rad J. Radonića, »Zapadna Evropa i Balkanski narodi prema Turcima...« Upozorio je, da proučavanju dubrovačko-turskih privrednih odnosa treba prići već prije 1526, i u tome leži glavna vrijednost djela. On je te privredne odnose i razradio. Izvršio je također mnoge korekcije dubrovačkih analista i kroničara, dajući prednost arhivskom podatku pred njihovim izlaganjima, iako je u tom korigiranju postupao kadšto samovoljno. Na pr. Rastićev podatak, da će Dubrovčani pozvati u grad ugarsku posadu, ukoliko sultan 1463 ne odustane od napada na grad, naziva on »legendom«, jer nema prvorazrednog izvora, koji bi to potvrdio (str. 168). Međutim, Anonimov i Ranjinin podatak, da su Dubrovčani 1466 predusreli plan Ugara da se utvrde u Stonu radi odbrane od Turaka, smatra istinitim (str. 176—7), iako ni za njega nema prvorazredne potvrde. Autor je također obogatio historiografiju nizom novih podataka o trgovačkim odnosima ne samo između Dubrovnika i Turske nego i između Dubrovnika i njegova zaleđa.

Josip Lučić

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA VIII.

1955

BROJ 1—4

N A K L A D A »Š K O L S K A K N J I G A« / Z A G R E B

Redakcioni odbor

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB